

पाठ्यक्रम

समूह (ड): सेवा सम्बन्धी

- कोष व्यवस्थापन
- नोटकोष / भा.र. कोष
- सफा तथा भूत्रा नोट सम्बन्धी
- विप्रेषण कारोवार
- अन्तरशाखा तथा अन्तर बैंक कारोवार
- कोष तथा गैर कोषमा आधारित कारोवार
- Bank Risks Management Including BASEL III and Related NRB Directives.
- वाणिज्य बैंकको काम कारवाही सम्बन्धी

Basel I

- सन १९८० मा ल्याटिन अमेरिकी देशमा भएको Debt Crisis ले बैंकहरूमा पूँजिको आधार बलियो हुनुपर्ने आवश्यकता उजागर गरयो । त्यस Debt Crisis पश्चात वासेल कमिटिको मुख्य एजेन्डाको रूपमा पूँजिको पर्याप्तता बन्यो ।
- तत्पश्चात Switzerland को वासेल शहरमा सन १९८८ मा G10 देशका केन्द्रिय बैंकका गभर्नरहरूको कमिटि 'The Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)' ले पूँजि सम्बन्धमा गरेको सम्झौतालाई वासेल I सम्झौता भनिन्छ ।
- सन १९८८ को जुलाई देखि लागु भएको यस सम्झौतालाई Basel Accord अर्थात १९८८ Accord पनि भनिन्छ ।
- यस Basel I लागु हुनु पूर्व पूँजि पर्याप्तता सम्बन्धी कुनै मापदण्ड नभएकाले यससम्झौतालाई विश्वभर नै बैंकिंग क्षेत्रको आधार स्तम्भको रूपमा मानिन्छ ।
- यस अन्तर्गत कुल पूँजिलाई प्राथमिक र पुरक गरि दुई भागमा वर्गिकृत गर्दै तिनका अवयवहरू समेत किटानी गरेको हो ।
- कुनै पनि बैंक कठिन परिस्थितिको सामना गर्दछ भने त्यो उसको पूँजिको मार्फत सृजना भएको सामर्थ ले मात्र गर्न सक्दछ, तसर्थ बैंकका लागि पूँजिको पर्याप्तता भनेको प्रमुख कडि हो भन्ने मान्यता राख्दछ ।
- यस अन्तर्गत बैंकहरूको पूँजि पर्याप्तता निश्चित प्रतिशत जोखिम भार दिई निकालिएको सम्पतिको कम्तीमा ८ प्रतिशत पूँजि कायम गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको थियो ।

Basel I

- यस प्रावधान लागु भएको धेरै समय नवित्दै, बैंक तथा वित्तिय क्षेत्रमा प्रयोग गरिने नबिनतम प्रविधि तथा उपकरणहरु, कारोवारको आयतन, विश्वव्यापीकरणले ल्याएका चुनौतीहरु आदिले यस क्षेत्रको जोखिम लाई जटिल बनाउँदै गयो ।
- पछि, मेक्सीको मा भएको विनिमय दर संकट, १९९७ मा देखिएको एसियनली विनिमय संकट त्यस्तै रसियामा १९९८ मा भएको ब्याजदर सम्बन्धी संकट, सन १९९९ मा ईक्वेटरमा देखिएको मौद्रिक संकट सन २००१।३ २ मा टर्किमा देखिएको ब्याजदर अस्थिरताको संकट, अर्जेन्टीनामा देखिएको सार्वजनिक रिण सम्बन्धी संकट आदिले विभिन्न वित्तिय संस्थाहरुको वित्तिय अवस्थामा नकारात्मक असर पारे संगै बासेल १ लाई परिमार्जन गर्नु पर्ने आवश्यकता बोध हुन पुग्यो ।
- अर्थात बासेल १ ले कर्जा जोखिमलाई मात्र संवोधन गर्दा अन्य जोखिमहरु लाई समाधान वा न्युनिकरण गर्न नसकेको देखियो ।
- १९९७ देखि Market Risk समेतलाई संवोधन गर्ने भनेता पनि यसले संवोधन गर्न सकेन
- यसलाई तसर्थ परिमार्जन गर्नु पर्ने आवश्यकता बोध भई बासेल २ को अवधारण अघि देखिएको थियो ।

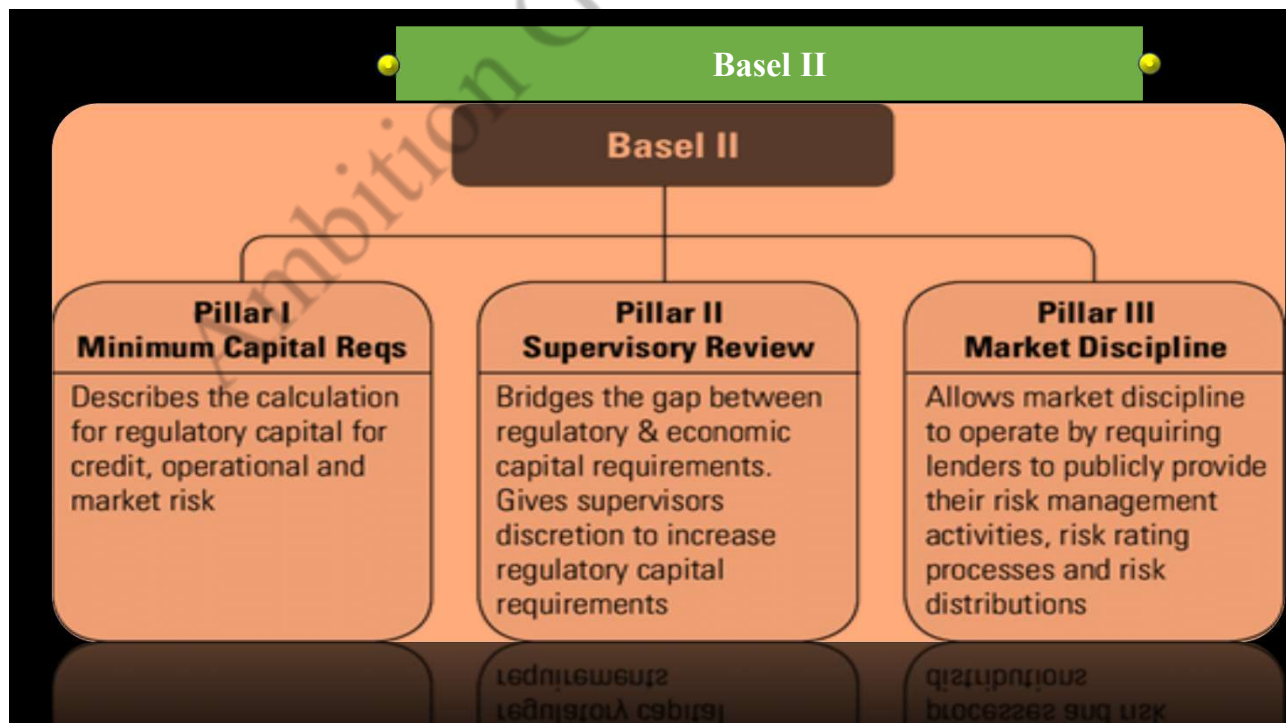
Basel II

- बासेल १ ले पर्याप्त मात्रामा बैंक तथा वित्तिय क्षेत्रको जोखिमलाई व्यवस्थापन गर्न नसकेको निष्कर्ष सहित त्यसलाई समाधान गर्न विभिन्न चरणमा BCBS को बैठक बसी सन २६ जुन, २००४ मा International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard : Revised Framework जारी गरियो जसलाई Basel 2 भनिन्छ ।
- वित्तिय संस्थाहरुले विविध प्रकारका कार्य सम्पादन गर्दा विभिन्न जोखिमहरुका माध्यमबाट हुन सक्ने नोक्सानीलाई परिपूर्ति गर्न, निक्षेपकर्ता र बाह्य साहूहरुको सुरक्षा गर्न, कठिन समयमा समेत व्यवसाय सुचारु चलाउन पर्याप्त पूँजिको आवश्यकता हुन्छ ।
- पर्याप्त पूँजि र उपयुक्त जोखिम व्यवस्थापनको अभ्यासबाट सुरक्षित र मजबुत वित्तिय प्रणालिको विकास गर्नु बासेल २ को प्रमुख उद्देश्य हो ।
- सर्वसाधारण जनताबाट निक्षेप स्वीकार गर्ने वा संकलन गर्ने र त्यसको लगानी गरि आफ्नो कार्य गर्ने बैंक तथा वित्तिय क्षेत्र भनेको अत्यन्तै संवेदनशिल क्षेत्र हो । तसर्थ यसले आफ्ना मालिकहरुलाई मात्र नहेरि अन्य पक्षहरु जस्तै निक्षेप कर्ता, बाह्य रिणदाता आदिको समेत हितलाई ध्यान मा राखि कार्य गर्नु पर्दछ ।

Basel II

- यसरी बासेल २ ले निक्षेपकर्ता र बाध्य साहु तथा रिन दाताको हित रक्षाका लागि बैकलाई आवश्यक पर्ने पर्याप्त पुँजिको सुनिश्चितता गरि सर्वसाधारणमा बैक प्रतिको विश्वास अभिवृद्धि गर्दछ ।
- बैकको कार्य संचालनका क्रममा देखा पर्ने हरेक जोखिमले बैकको पुँजिलाई प्रहार गर्दछन्, यस्तो अवस्थामा बैकले बजारमा आफ्नो अस्तित्व कायम गर्न, सेवा विस्तार तथा विकास गर्न, निक्षेपकर्ता तथा सरोकारवालाहरुको हित संरक्षण गर्न आदिका लागि पर्याप्त मात्रामा पुँजिकोष राख्नु पर्दछ भन्ने कुरामा बासेल २ ले जोड दिएको छ ।
  - कर्जा, बजार र संचालन जोखिमका आधारमा न्यूनतम पूँजि कायम गर्नु पर्ने प्रावधान समावेश भएको
  - सुपरिवेक्षकिय पुनरावलोकन पद्धतिको माध्यमबाट सुपरिवेक्षकलाई जिम्मेवार बनाईएको ।
  - बजार अनुशासन मार्फत सूचना संप्रेषणको व्यवस्था गरि सरोकारवालाहरुप्रति संवेदनशिल बनाईएको
  - देश काल परिस्थिती अनुसार समय सापेक्ष परिमार्जन र विकल्प छनौटको स्वतन्त्रता प्रदान गरिएको

Basel II

Basel II

बासेल २ का तिन स्तम्भहरू

पिलर १: न्यूनतम पूँजिकोषको व्यवस्था

- यस अन्तरगत पूँजिको परिभाषा, पूँजिको वर्गिकरण, प्राथमिक र पूरक पूँजिका अवयवहरू, प्राथमिक पूँजिबाट घटाउनु पर्ने रकम शिर्षकहरू, पूँजि गणना विधि, आवश्यक न्यूनतम पूँजि, विभिन्न प्रकारका बैंकिन जोखिम र तिनको मापन तथा न्यूनिकरण विधि आदिको बारेमा प्रष्ट पारिएको छ ।
- बासेल २ ले विविध जोखिम संग जुध्नका लागि उच्च स्तरको विधिहरू सिफारिस गरेको भएता पनि नेपालको बैंकहरूले प्रवाह गर्ने बसेवा तथा जारी गर्ने उपकरणहरू परम्परागत नै भएका, Credit Rating Agency ले पर्याप्त र उपयुक्त ढंगबाट कार्य गर्न नसकेको, सम्पूर्ण बजार संयन्त्र परम्परागत नै रहेको आदि तथ्यलाई मध्यनजर गरि Simplified Standard Approach लागु गरेको छ ।
- कर्जा जोखिमको लागि बासेल २ ले Standard Approach (SA) र Internal Rating Based Approach (IRB) तर नेपाल राष्ट्र बैंकले Simplified Standard Approach लागु गरेको छ ।
- बजार जोखिमका लागि बासेल २ ले Net Open Position Approach (NOPA) र संचालन जोखिम मापनका लागि Basic Indicator Approach, The Standardized Approach/ Advanced Measurement Approach सिफारिस गरेको भएता पनि राष्ट्र बैंकले Basic Indicator Approach (BIA) लागु गरेको छ ।
- यस सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशनको निर्देशन १ मा न्यूनतम पूँजिकोष सम्बन्धी निर्देशनमा उल्लेख गरिएको छ ।

Basel II

Credit Risk and Simplified Standardized Approach (SSA)

- बैंकबाट कर्जा विविध रूपले असुल हुन नसक्ने अवस्था वा बैंकका कर्जा ग्राहकले कर्जाको शर्त बमोजिम कर्जा तथा ब्याज समयमै भुक्तानी गर्न नसक्ने अवस्थाका कारण बैंकलाई हुने हानिलाई कर्जा जोखिम भनिन्छ ।
- यस SSA अन्तरगत कर्जा जोखिम मापन गर्न जोखिम भार निकाल्ने प्रयोजनका लागि बैंकले वासलात र वासलात बाहिरका विभिन्न शिर्षकहरूलाई ११ वटा भागमा वर्गिकरण गरि ति शिर्षकहरूमा अन्तरनिहित जोखिमको आधारमा निश्चित प्रतिशत भार दिई जोखिम भारित सम्पत्ति गणना गर्दछन ।
  - Claims on Government and Central Bank
  - Claims on Other Official Entities
  - Claims on Banks
  - Claims on Corporate and Securities firms
  - Claims on Regulatory retail portfolio
  - Claims Secured by Residential Properties
  - Claims Secured by Commercial Real Estate
  - Past Due Claims
  - High Risk Claims
  - Other Assets
  - Off Balance Sheet Items

Basel II

• Operational Risk and Basic Indicator Approach (BIA)

- कमजोर आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालि, कर्मचारी, प्रविधि तथा अन्य बाह्य कारणले बैंकलाई हुन सक्ने हानीलाई संचालन जोखिम भनिन्छ । संचालन जोखिम मापन गर्न Basic Indicator Approach प्रयोग गरिन्छ ।

• Market Risk and Net Open Position Approach (NOPA)

- बजारमा व्याजदर, विदेशी मुद्राको विनिमय दर, धितोपत्रहरूको मूल्य र वस्तुको मूल्यमा आएको परिवर्तनले बैंकको आम्दानी तथा पूँजिमा पार्न सक्ने नकारात्मक प्रभावलाई बजार सम्बन्धी जोखिम भनिन्छ । यस अन्तरगत विदेशी विनिमय सम्बन्धी जोखिममा व्याजदर सम्बन्धी जोखिम, वस्तुको मूल्य सम्बन्धी जोखिम धितो पत्रको मूल्य सम्बन्धी जोखिम गरि चार प्रकारका जोखिम पर्दछन । जसमध्ये सबभन्दा व्यापक र महत्वपूर्ण विदेशी मुद्रा जोखिम हो ।
- यस अन्तरगत Investment Portfolio लाई व्यापारीक लगानी (Held for Trading), विक्रीको लागि उपलब्ध लगानी (Available for Sale) र भुक्तानी मिति सम्म धारण गर्ने लगानी (Held to Maturity) गरि तिन भागमा छुट्याउनु पर्ने प्रवधान रहेको छ र यिनिहरूको मूल्यमा आएको परिवर्तन लाई संबोधन गर्दै मुल्यांकन गरिन्छ । यसरी मुल्यांकन गर्दा भएको घटवढलाई नाफा नोक्सान वा लगानी समायोजन कोषमा लेखांकन गरिन्छ ।
- Net Open Position भनेको विदेशी मुद्राका सम्पति र दायित्व विचको अन्तर हो । मुद्रागत रुपमा Net Position निकाल्ने, सबै मुद्रालाई नेपाली मुद्रामा रुपान्तरण गर्ने, यसरी प्राप्त हुन आएको रकमलाई १० प्रतिशतले गुणन गरि RWE मा जोड्नु पर्दछ । यस प्रकार कर्जा, संचालन र बजार जोखिमको RWE निस्कन्छ ।

Basel II

• Pillar 2: Supervisory Review Process

- बैंकले आफ्नो कारोवारबाट सिर्जना हुने जोखिमलाई संबोधन गर्न पूँजि पर्याप्त छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न र जोखिम व्यवस्थापनका उपयुक्त विधिहरूको विकास गर्न Supervisory Review process ले मदत गर्दछ । बैंकको आन्तरिक पूँजि मुल्यांकन एवम मापन प्रकृया विकास गर्न, बैंकमा निहित जोखिम पहिचान, मापन र नियन्त्रण गर्न व्यवस्थापन पूर्ण जिम्मेवार हुनु पर्दछ । Supervisory Review process को उद्देश्य हासील गर्न यस प्रकृतिलाई तिन भागमा बाडिएको छ ।

• १. Internal Capital Adequacy Process(ICAAP)

- यो एक बृहत प्रकृया हो, जसमा उच्च व्यवस्थापनको दृष्टि, शशक्त पूँजि मुल्यांकन प्रकृया, जोखिमको बृहत मुल्यांकन, सुपरिवेक्षण, रिपोर्टिग, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालिका पुनरावलोकन आदि विषयहरू पर्दछन ।
- सुपरिवेक्षकको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्य बैंकहरूको पूँजि पर्याप्तताको स्थिती, पूँजिको स्तर, पूँजिको गुणस्तर, आदी मुल्यांकन गर्ने प्रकृया पुनरावलोकन गर्दछ ।
  - स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण
  - ग्रर स्थलगत पुनरावलोकन,
  - बैंक व्यवस्थापन संग सम्वाद गरेर
  - बाह्य लेखा परिक्षकको प्रतिवेदन मार्फत
  - आवधिक रिपोर्टिगबाट आदि

Basel II

- Pillar 2: Supervisory Review Process
- २. Supervisory Review
  - यस अन्तरगत निम्न कुराहरुको पुनरावलोकन पर्दछ ।
    - जोखिम मुल्यांकन प्रकृयाको
    - पूँजि पर्याप्तता गणना गर्ने प्रकृयाको
    - आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको
    - मापदण्ड तथा नियम पालनाको सुपरिवेक्षकिय पुनरावलोकन
    - Credit Risk Mitigation
    - Operational Risk and Market Risk
    - Market Discipline

Basel II

- Pillar 2: Supervisory Review Process
- ३. Supervisory Response
  - नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकहरुले कम्तीमा पनि न्यूनतम पुँजिकोष कायम गरुन भन्ने उद्देश्य राखेको हुन्छ , यदि नेपाल राष्ट्र बैंक जोखिम व्यवस्थापन अभ्यास र नियन्त्रण प्रति सन्तुष्ट नभएमा न्यूनतम भन्दा माथि पूँजि कोष कायम गर्न निर्देशन दिन सक्छ । जगेडा हरु कम गरेको पाईएमा, संचालक तथा कर्मचारीलाई कर्जा लगानी गरेको पाईएमा, सिमा भन्दा बढि कर्जा तथा सुबिधा दिएको भए, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापन राम्रो संग नगरेको पाईएमा र कर्जा निक्षेप अनुपात तोकिएको भन्दा बढि भएमा नेपाल राष्ट्र बैंकले थप Capital Charge गरि जोखिम भारित सम्पत्तिमा रकम समायोजन गर्न सक्दछ । यस निर्देशनको पालना नगर्ने बैंकलाई Prompt Corrective Action Bylaws 2064 बमोजिमको कारवाहि समेत गर्न सक्दछ ।

Basel II

• Pillar 3: Market Discipline

- बजार अनुसासन कायम गर्न बैंकको संचालक समितिले Disclosure Policy बनाई निम्न सुचनाहरु त्रैमासिक तथा वार्षिक रुपमा राष्ट्रिय स्तरका पत्रिकामा प्रकाशित गरि सरोकारवालाहरु सबैलाई जानकारी गराउनु पर्दछ । यसरी प्रकाशित गर्दा Materiality, Proprietary र confidential Information लाई मध्यनजरमा राख्नु पर्दछ ।
- त्रैमासिक विवरणहरु
  - बासलात र नाफा नोक्सानको सारांस
  - पूँजिकोष, अनुपात प्रौथमिक र पुरक पूँजिका अवयवहरु
  - कर्जा, बजार र संचालन जोखिमका लागि कुल जोखिम भारित सम्पतीको मापन तालीका
  - निष्कृत्य सम्पतीको रकम र अनुपात
  - कर्जा निक्षेप अनुपात
  - कोषको लागत
- वार्षिक विवरणहरु
  - वार्षिक वित्तिय विवरणहरु
  - पूँजि संरचना र पूँजिकोष अनुपात
  - जोखिम सम्बन्धी विवरण
  - जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य

Ambition Guru 07